

O smrti

Ladislav Hejdánek

◆ přednáška, česky, vznik: květen/červen 1996 ◆ poznámka: vysokoškolská přednáška, není jasné, jestli na FF UK nebo ETF UK

◆ lecture, Czech, origin: květen/červen 1996

O smrti [1996]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (s1_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: ...o tom, a podle toho, co budete dělat očima, když začnete spát, tak převedu nenápadně řeč na něco jiného.

Hejdánek: Vyjdu, jak bývá mým zvykem, z provokace. A vás to má inspirovat k přemýšlení, nikoliv abyste se postavili na zadní a jen říkali ne, ne, ne.

U apoštola Pavla máme takovou zvláštní formuli, narážíme na takovou formulaci velmi zajímavou, že odplata za hřích je smrt. No, a to odporuje tomu, co víme dnes. Apoštol Pavel pochopitelně nečetl *Darwina* a tedy nevěděl, že na začátku nebyl hřích Evy a Adama, nýbrž než se tu vyskytli lidé, tak tady bylo spousta živých tvorů – to je ostatně v Bibli taky, člověk byl stvořen až poslední den. A už předtím zvířata i rostliny umíraly.

Čili pokud bychom tu smrt chápali jako fyzickou smrt, biologickou smrt, no tak pak to nefunguje, protože smrt tady byla daleko dříve než lidé. Žádná odplata za hřích. To by byla odplata takovým tím *scestně kalvinistickým* způsobem, to předzvědění a předurčení, že Pánbůh už od začátku věděl, že lidi zhřeší, takže už zařídil tu smrt daleko ještě předtím, než stvořil lidi. To je absurdní samozřejmě.

A tak já se chci teď chvíli zdržet u té otázky té smrti, poněvadž mluvit o smrti, o duchovní smrti, o druhé smrti a tak dále, jak bývá zvykem, to je výmluvka, to je určitá vytáčka, způsob, jak se z toho dostat. Já bych chtěl zdůraznit jednu věc, že stavět život a smrt proti sobě je chyba. To je filosofická chyba. Protože my víme, že kdyby nebylo smrti, tak by byl život daleko bezbrannější. Byl by neschopný vývoje. Poněvadž vývoj, což v té biologické hantýrce znamená ne vyvíjení toho, co bylo zavinuto na začátku, jak to chápal *Leibniz*. Termín vývoj se sice vyskytuje u *Leibnize*, ale znamená to právě jen rozvíjení toho, co už tam zavinutě od začátku je. Tak to není žádný vývoj. My chápeme vývoj jako postupné kroky vpřed a výš, jak to formuloval *Teilhard de Chardin*. Kroky vpřed a výš.

Mimochodem, když už o tom mluvíme, tak si můžeme tady provést jisté rozlišení. Kroky dál. Když stojíte na místě a uděláte jeden krok dopředu, tak to je jen pouhé dění. To vlastně umí každá bakterie, to umí každé živé tvor, dokonce to umí každé atom, poněvadž také každé atom je děním, to my víme, že tam běhají všelijaké ty potvůrky po různých orbitech. Tedy tohleto je vlastně normální chod ve smyslu, že k tomu nepotřebuje nohy, to je chod věcí, chod dějů, běžné dění.

Potom druhá – my si to pak nazveme – druhá je, že uděláte krok stejného typu, ale zároveň se dostanete o stupeň výš. Čili vlastně výsledek je tento, a pak to směřuje někam dál. No, a posléze je, že uděláte krok, pokusíte se dostat výš a dostanete se na nějakou jinou rovinu, odkud začínají vaše další kroky. Čili vy nezůstanete tady, abyste šli výš, ani tady, abyste šli zase další krok, nýbrž na novou rovinu. Jiná rovina. To není jen *gradus*, to není jen nějaký vyšší stupeň.

V latině to udělat něco dál se řekne *trans*. A takže máme takové krásné termíny. Tak jedna věc je tedy ten krok upředu, vylepšovat cosi. A teď tam jsou někdy otázky, jestli vynález placenty je prostě jenom krok o stupeň výš, anebo jestli je to skutečně nová rovina. To je pak důležité se o tom dohodnout, musejí být nějaké argumenty, není jen otázka dohody, musí to být vyargumentováno. Nicméně někdy je to velmi důležité, například když uvažujeme o tom, zda člověk je primát, nebo není. Dříve se říkalo opice, samozřejmě není opice, je to i biologicky, zoologicky je možno to vydělit. No ale je to primát? Jenom vyvinutější, lepší, úspěšnější primát, zoologicky vzato? Anebo, aby to bylo názorné, je člověk jen nejdokonalejší opice? Nebo jak někteří autoři, nahá opice, což sice není zrovna nejvhodnější důkaz nadřazenosti, ale je nejlepší opice? Nejvyšší opice?

Uvědomte si, prosím, že tento problém se vyskytuje nejen v tomto případě, nýbrž i v mnoha jiných případech. Například jestli je křesťanství nejvyšší náboženství. To je naprosto stejný problém, jako když se ptáte, jestli člověk je nejvyšší opice. My jsme tak zvyklí považovat křesťanství za náboženství, že nám to připadá milé, stejně tak jako kdyby byl někdo zvyklý považovat člověka za opici. A jenom by řekl, že je nejvýkonnější, nejdokonalejší, nejspecializovanější, nebo já nevím, naopak nejméně specializovaná, a tak

dále, jak se to všelijak interpretuje. Máme za to, že je vhodné v některých případech mluvit o tom, že člověk už není opice, protože už není zvíře. Nebejt zvíře je změna úrovně. Samozřejmě zase jsou námitky, můžete uvést třeba ten *Vercors*, kterého jsem, doufám, tady někdy zmiňoval. *Jean Bruller* se jmenoval původně, vzal si pseudonym *Vercors*. Psal to francouzský spisovatel, psal pozoruhodné věci a mimo jiné velmi zpopularizoval název *Nepřirozené zvíře* pro člověka. V té knížce, která se jmenuje *Nepřirozená zvířata*, nejde vlastně ani o člověka, jde o jakési tvory. Teď je potřeba rozhodnout soudně, jestli se má břemeno lidí, lidských bytostí, ochrana lidských bytostí, jestli se má na ta zvířata vztahovat, nebo ne. Jde o to, že když jsou to zvířata, je možné je vykořisťovat. Jsou velice chytří, dovední, je možné je naučit spoustu věcí, dají se do továrny, pracují za lidi. Je to taková velice pěkná záležitost. No a teď tam vznikne skupina lidí, dá se dohromady, vznikne jakýsi odpor proti tomu a jde prokazovat, že jsou to lidské bytosti, byť na nízké úrovni vývoje. Jak se to má – je to filosofický problém zásadní důležitosti. Teď se tam ukazuje, že ve chvíli, kdy se projeví u zvířete jakási nepřirozenost, a není to nahodilá anomálie jednotlivá, nýbrž patří to k výbavě, k jakési druhové nebo rodové výbavě, musíme uvažovat o tom, že to vlastně vydělíme. To je problém té knihy, je to takřka detektivka. Pokud ji neznáte, vřele vám ji doporučuji, najdete ji v knihovnách, doufám aspoň. Doufám, že také časem znovu vyjde. Je to opravdu skvělé čtení a zejména je to filosoficky nabito některými základními otázkami antropologickými a tak dále. A tam se ukazuje, *Vercors* má totiž ještě dvě takové povídky, možná jich má víc, já všechno neznám, ale ještě dvě malé povídky, jedna je o obrech a tak dále, kde tu otázku řeší ještě také jinak, v jiné souvislosti. Jeho myšlenka je, že jakmile zvíře jeví jakési sklony, a navíc nejen sklony, ale jakmile si vypracuje jakési způsoby jednání, chování, které nejsou od přírody, nýbrž mají v sobě jakýsi magický ráz, jsou to rituály, tak to v tu ránu znamená, že to zvíře už není zvíře, že je to *Nepřirozené zvíře*. Není to přírodní tvor, je to nepřirozený tvor. Tak to je příklad toho rozdílu mezi *transgresí* a *transcendencí*. Rozdíl mezi šimpanzem, gorilou, orangutanem a člověkem není jenom v tom, že člověk je dokonalejší primát, nýbrž je to rozdíl roviny, rozdíl úrovně, nebo vůbec druhu, způsobu, typu pobytu na zemi. Člověk pobývá na zemi jinak než zvíře. Také se nemůže zpátky zvířetem stát, a když někdo klesne z úrovně lidské, stává se něčím horším než zvíře. Nemůže se stát tím naivním, tou šelmou. Člověk je vlastně šelma, protože má tesáky, například, to býložravci nemají, je to něco jako šelma. I primáti k tomu mají sklon, dokonce i ty opice ještě nižší k tomu mají sklon, že se přikrmují ještě něčím jiným. Odlišnost spočívá v něčem jiném, nemůže to zahrnout do toho jména. Takže toto je rozdíl těchto věcí. A když jsme se tedy zastavili u toho zvlášť, musíme si uvědomit, že jen tak to všechno vysvětlovat vývojem je trochu naivní, trochu nekritické. Je to slovní řešení. My nevíme, co to je vývoj, když se to týká překročení té roviny, to znamená, když se to týká *transcendence*. Nevím, jestli jsem to tady někdy zmiňoval, občas bývám terčem útoků Štefanových, že při zkoušce studenti nevědí nic o Kantovi a nevědí, co je *transcendence*, *transcendentní* a *transcendentální* u Kanta. Když už jsme u toho termínu, tak abych to objasnil. Ten rozdíl je samozřejmě v něčem jiném, než o čem teď mluvíme, ale abyste věděli, že u různých filosofů je to různé, tak jako je to u Kanta. Pro Kanta je rozhodující otázka, jak se má obsah vědomí – on neříká obsah vědomí, nýbrž jak se má práce našeho rozumu, našeho myšlení, v jakém stavu je, a tedy myšlení nejen jako akt myšlení, ale také to, co myslíme, na co myslíme, co je předmětem takřikajíc našeho myšlení. Pro něho je strašně důležité, jaký to má vztah k naší zkušenosti. Co je zkušenost, teď nebudu rozebírat, to bychom se zapovídali moc, zkušenost je velký problém a každý filosof to řeší trochu jinak. Kant má za to, že zkušenost je především zkušenost smyslová. To není pravda. On také u toho jenom nezůstane, neužívá toho slova, buď vůbec, nebo někdy, když naznačí, tak od toho hned uteče, když se to týká něčeho jiného než zkušenosti smyslové. Což je trochu zjednodušující, ale to je jedno. Když mluvíme o vztahu ke zkušenosti, tak Kant je přesvědčen, že existuje něco, co potřebujeme, aby se zkušenost stala zkušeností, to znamená, aby dávala smysl. A to jsme si říkali, co je třeba zkušenost stromu, že se setkáme se stromem. My se se stromem nesetkáme nikdy. Vidět strom je záhada, poněvadž víme, že ten strom je někde dál, zejména když jde třeba o měsíc nebo hvězdy, prostě na ně nemůžeme sáhnout. A to, co z nich máme, jsou jen ty paprsky, ty fotony, které dopadají buď na fotografickou desku, nebo přímo na oční pozadí, na naši sítnici. Takže jak z toho

vytáhneme... Mozek nebo nervové cesty, ganglia, jak z toho udělají něco, že nám to připadá, jako že vidíme strom? To je prostě problém, to nevíme. Je to záhada prvního stupně, jenomže jsme na to tak zvyklí, že si tu otázku neklademe. Což je chyba, filosofie znamená klást otázky. Teď z toho vyplývá tedy, že to, co nám ty smysly dávají, to je například oční pozadí nebo sliznice nosní, na jazyku, na patře, nebo pohárky nebo jak se tomu říká, ty zakončení čichová, zakončení našich nervových periferních cest, periferních nervů, že jsme schopni, že se něčeho dotkneme, tak my to zakoušíme. Už ta zkušenost, zakoušíme to jako něco tvrdého nebo měkkého, studeného nebo teplého. To je další taková věc. Tohleto všechno nějak musí být interpretováno, protože to, co se děje v konečcích prstů, to prostě my vůbec nevíme. Co se děje pak, taky nevíme, jak to jde do mozku, co ten mozek s tím, my to všechno nevíme. My jenom víme, že máme dojem, že je to chladné. Někdy je to úplně studené, a nemusí to být tak studené, že nám tam přimrzne jazyk, ale nebo zase je to horké, že někdy dokonce velmi horké a velmi studené zaměníme. Když je to velice extrémní, tak my v tom prvním okamžiku ani nerozpoznáme, jestli je to studené nebo horké. Prostě nás to bolí a my nevíme přesně, kterým směrem.

Tedy tato zkušenost začíná někde, kde nemáme kontrolu, protože ono to funguje samo a my nevíme jak. A my ty dodatečné informace, které dostáváme, jsou zaprvé už zpracovány a nevíme jak, a zadruhé my je stejně musíme interpretovat. A to dítě, když se narodí, tak to musí interpretovat, ono se musí naučit interpretovat své vjemy smyslové.

Z toho vyplývá, že abychom vůbec nějakou zkušenost mohli udělat a byla to zkušenost, a ne jenom nahodilá nějaká událost, kdy se spálíme nebo zastudíme a tak dále, jsme oslepeni nebo máme dojem, že je úplná tma a tak dále – a i to je interpretace, že nějak to musí být interpretováno. Kant je přesvědčen, že k tomu, aby vůbec zkušenost byla možná, že potřebujeme takzvaný rozum. Na to nepřišel Kant, na to přišla už před ním celá řada filosofů. Velká diskuse, kterou byste si měli nastudovat u *Störiga*, velká diskuse, velká polemika, dialog dvou hlavních evropských linií filosofických novověku, kdy na jedné straně Descartes dává veliký, takřka jednoznačný a přehnaný důraz na rozum. A na druhé straně ta anglosaská tradice, která řekněme začíná Baconem a zejména tedy rozhodující je John Locke, který je zároveň teoretikem demokracie, což tady není důležité.

Kdy prostě vpanuje jakousi zásadu, že rozum, dobrá, rozum prosím, ale v rozumu není podle Locka nic, co nebylo nejdříve ve smyslech. Ta zásada latinsky zní – on ji napsal anglicky, ale na důležitých místech užíval latinských formulací, protože mezinárodně chtěl, aby to znělo: *Nihil est in intellectu, quod non antea fuerit in sensu*. Místo *antea* někdy užívá *prius*: *Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu*. To jest nic není v rozumu, v rozumění – rozumí se *intellectus*, to je *intelligere*, rozlišovat a rozumět – nic není v porozumění, nic není v rozumu, co nejprve nebylo ve smyslech.

No a na tuhle tu zásadu, která je orientována proti tomu karteziánskému racionalismu, který důraz dává na rozum a tady je rozum učiněn závislým na smyslech, odpovídá Leibniz, který napsal knihu, která nese, byť francouzsky, vlastně stejný název jako ta kniha Lockova. Lockova kniha se jmenuje *Essays concerning Human Understanding*. A přeloženo do francouzštiny, když dáte před to ještě „nové“ – nové zkoumání nebo nové eseje, nové úvahy, o rozumu lidském, tak je tam *Nouveaux essais sur l'entendement humain*. Tamto jsou jenom *Essays* a on říká *Nouveaux essais*. Nové eseje, nové úvahy, nové pokusy, nová zkoumání se někdy říká, i když zkoumání spíš patří k Humovi, který má ty *Enquiry*.

No a v této knize je přímo geniálně uchopena ta myšlenka, která unikla Lockovi. On říká, že v rozumu není nic, leč to, co bylo dříve ve smyslech, tak Leibniz upozorňuje na jednu věc, na kterou Locke zapomněl. Že když vůbec řekne „v rozumu“, tak že musí předpokládat nějaký rozum. Řekněme, že tedy v rozumu není nic, co nebylo ve smyslech, ale ten rozum v těch smyslech nebyl. A to je smysl toho, co on dodal. On opakuje tu formuli Lockovu, řekne také, že je pravda, že *nihil est in intellectu, quod non antea fuerit in sensu*, a dodává *nisi intellectus ipse*. To znamená nic nebylo v rozumu, nic není v rozumu, co nebylo dříve ve smyslech s výjimkou rozumu samotného. A tím zajistí, že vedle smyslů tady ten rozum má své místo, poněvadž vlastně Locke to připustil, i když si to neuvědomil, když to řekl.

To je velice krásná věc. Samozřejmě na toho Leibnize zase znovu reaguje jednak Berkeley, nic moc biskup,

a zejména *Hume*, což je zase skeptik. Takový divný skeptik. Masaryk mu vytýká, jaký je to skeptik, když při své skepsi ztloustne. To je krásný argument, samozřejmě *ad hominem*, neplatný, ale je to pěkné. Že to je taková skepse, vlastně bychom si představili, že když je někdo takový skeptik, tak má mít žaludeční vředy, že má být úplně tyčka, vychrtlý, nemá mu chutnat jíst. Ale *Hume* byl takový boubelatý pán, bříškatý, tak krásně se mu leskl nos mastně. Takže to je podle Masaryka takový divný skeptik. Nicméně překonat *Humovu* skepsi není tak jednoduché. Pokoušelo se o to mnoho filosofů, počínajíc *Kantem*. *Kant* řekl, že četba *Huma* ho probudila z dogmatického spánku. To řekl v té knize, kterou máme nedávno před několika lety vydanou – vyšla jednou předtím – kterou napsal, aby vyložil málo chápanou *Kritiku čistého rozumu*, tak to tak polopaticky tam říká, a tam mimo jiné také říká tuhleto formulaci, že když si přečte *Huma*, tak ho to probudilo z dogmatického spánku. To znamená ty starší spisy *Kantovy* vlastně jsou ještě předkritické, a tedy naivní, jsou dogmatické. Kritické se stávají až teprve po čtení toho *Huma*, který ho doopravdy probudil, *Kanta*. Takže takhle vypadal ten dialog těchto dvou linií a v tom dialogu se ukázalo, že anglosaská filosofie je *inferiorní*, protože nedokázala zapracovat do sebe ty podněty *karteziánství*. Naproti tomu to *karteziánství* se pronikavě vyvíjelo a vylepšovalo, protože dokázalo zapracovat všechny ty podněty a inspirace z té anglosaské filosofie.

To je prostě něco takového, jako je rozdíl, historicky se prokázalo, že islám prostě není na té úrovni jako křesťanství, protože on nedovedl integrovat v sobě to, z čeho vzešel, to jest židovství. Také islám navazuje na židovství, ale nebyl schopen ho vstřebat. Tam je, to už jsem vám říkal, že tam na začátku je Mohamedovo převyprávění některých partií *Starého zákona*, to jest spisů hebrejských. Kdežto křesťané jsou o to lepší, že oni to prostě vzali celý. A ne že by to spolkli a strávili nějak, nýbrž oni to vzali a je to pořád takovej tak trochu osten v jejich myšlení. Že oni na jedné straně spolkli skoro celou řeckou tradici, tu nejlepší řeckou tradici, a zároveň spolkli... to je jako když jíte věneček se smetanou a zakousnete okurku. To prostě nejde dohromady a většinou je z toho lidem pak blbě. Tak něco podobného se v Evropě pozoruje v oblasti myšlení. Prostě je z toho taková *nausea* zvláštní, kdy si to někdo obojí připustí. Takže řešení bylo, že byla střídmost v jednom směru a nestřídmost v druhém, ale nekombinovalo se to raději. No, ale mluvíme o smrti. Vidíte, jak to navazuje. Já jsem chtěl jenom ukázat, že v tom vývoji je strašně důležitá smrt v tom smyslu, že kdyby nebylo smrti... a to jest, prosím, uvědomte si, že smrt, to není jenom malé, to není jenom nedopatření, to není nějaký omyl, to není nějaký *accident*, jak se to říká, prostě nějaká bytost si nedá pozor a spadne na ni strom, tak zahyne. Ne, ono i kdyby nespadlo, tak zahyne. Jak je to možné, že všechny živé bytosti kromě jedné výjimky vlastně umírají? Dneska, nevím, jestli jste s tím seznámeni, ale snad, doufám, ano, že se na to můžu jenom odvolat a nevykládat blíže, dneska prostě se ví o tom, že existuje jakýsi kód a každý druh živočichů i rostlin má v sobě zakódovánu, nebo aspoň většina, má v sobě zakódovánu smrt. Takže v jisté době prostě i když nepřijde žádný nepřítel, který nás sežere, i když nás nepřejede bába s nůží, i když já nevím co, všem nástrahám moderního života unikneme, tak stejně umřem. Protože smrt je zakódována do života.

Tedy my jsme vychováni jednak v takové zvláštní situaci, na rozdíl od středověku, jsme vychováni k tendenci si to zastírat. Nebrat to vážně. Nechtít o tom mluvit. Je to neslušné mluvit o nemocech a o smrti už nejmiň. Lidi na to neradi myslej, pak je to překvapí a oni nevědí, co s tím. Středověk na to reagoval jinak, tam prostě byly nejenom hřbitovy, kde to zůstalo dodnes, ale vlastně všude byla přítomna ta výzva pamatuj na smrt, *memento mori*. Člověk měl žít s myšlenkou na smrt. Ta myšlenka ovšem může nabýt také takových nenormálních forem, když někteří lidé jsou zas naopak smrtí posedlí. Je to taková zvláštní záliba ve smrti, nebo jakési... smrt má pro ty lidi takovou zvláštní přitažlivost. To není normální. Nenormální je nechtít o tom nic vědět, nechtít o tom nic slyšet a vůbec to vytěšňovat ze svého vědomí. Druhá věc je, když vědomí máme plné myšlenek na smrt. Oboje je falešné a je to důsledek toho, že nemáme své vlastní vědomí pod kontrolou. To vědomí funguje, to jsme si vždycky říkali, jako zesilovací nebo zeslabovací systém, a když nechceme něco vědět, tak my to můžeme zeslabit tak, jako kdyby toho nebylo. A naopak to může nabýt takových podob, že prostě už na nic jiného nám nezbyde myšlenka. Oboje je chyba.

Tedy teď jde o to, jak vyváženě myslet smrt. A po mém soudu jsme v situaci adolescentů – evropská společnost posledních řekněme dvě stě let nejméně – kteří nejsou dosud ještě vyvinutí, nejsou dost dospělí, prostě cloumá jimi ta puberta. Lidé opravdu dneska neumí klidně umírat. Já teď nemyslím na umírání nenormální, to jest v důsledku nemoci nebo nějakých příhod všeho typu, když zahyne malé dítě a tak, to je nenormální. Ale jaksi vyrovnat se se smrtí tak, jak třeba Bible o tom hovoří, že zemřel syt života. Tohleto tak nějak ve všech nás je jakási křeč, křečovitá taková myšlenka, že se něčeho děsíme. Stoici měli na to způsob, jak se neděsit smrti, ale my tento vztah nemáme. Promiňte chvilku. Tedy, co pro to můžeme udělat? Ta první věc je, že znova zejména prostě křesťané v té věci by měli být nějakým způsobem takovým předvojem, že, měli by být ve vztahu k smrti klidnější. Přinejmenším nepovažovat smrt v každém případě za tragickou událost. Když zemře sedmdesátiletý dědek, osmdesátiletý nebo já nevím kolik, tak prostě to není tragédie, že? To je prostě normální. To je takovej průměrnej věk, já nevím, jakěj průměrnej, já si myslím, že je u nás u mužů ten průměrnej věk, kdy člověk umírá, daleko ještě míň, že ženy vydrží víc, průměrný věk je vyšší u žen, ale koneckonců sedmdesát let, to co kdo chce, že? Nejsme praotcové, aby stodvacet a já nevím kolik bylo ještě mládí.

Tedy musíme s tím nějak počítat. Musíme si uvědomit, že smrt v tom fyzickém smyslu, že je nikoli nepřítel života, ale že to je vlastně služebník, to je otrok života. Život musíme chápat ne jako individuální život, vždyť přece jako křesťané máme vědět, že je něco takového jako život věčný. Nemysleme, že to znamená jednotlivý život je věčný. To život je věčný. A co to je věčný? Trvající věky. My nevíme, co slovo říká, a teď prostě máme jakési konnotace, které tam nepatří. Život věčný znamená život trvajících věky, nikoliv nastavovaná kaše, která je furt stejná, furt jenom teče z hrnečku, že?

V tomto smyslu tedy život žije po věky díky tomu, že je něco takového jako smrt a že je něco takového jako nový zrod. To patří k sobě. A zase tady musíme vědět, že staří to věděli, v jazyku to máme uloženo, že *physis* souvisí s *fyein* a *fyesthai*, to jest *fyein* je roditi, *fyesthai* je roditi se nebo také růsti. A že už Herakleitos věděl, že *physis* a *thanatos* patří k sobě. O *physis* můžeme mluvit jenom tam, kde se nějaká skutečnost zrodila, kdy vznikla zrodem, a ne nahodilým nějakým poskládáním nebo vůbec nějakou náhodou. Zrodem. A všude tam, kde je zrod, tam je také smrt. To patří k věci a je třeba to brát vážně. A chtěl bych tady upozornit také na to, že už odedávna jeden z nejstarších presokratiků už meditoval o tom, že vlastně to, co je, má dluh. Všechno, co se stane, co se uskuteční, co se zrodí, všechno má dluh. Vůči komu? Vůči všemu tomu, co se nezrodilo. A proto všechno, co se zrodilo, co vzniklo, tak musí tento dluh splatit tím, že zemře. Tedy jakoby tady byla odplata. Ne odplata, je třeba splatit dluh. A je tady třeba uvážít, že to má hluboký význam nejen pokud jde o tu smrt, respektive vztah život-smrt. Tam to má vztah také, který to daleko překračuje. Patočka na to upozornil, zas nevím, jestli jsem v nějaké souvislosti už o tom nemluvil, že vlastně je morální, mravní necitlivost, když někdo si stěžuje na své životní podmínky, že se narodil v chudé rodině, nebo že se narodil do blbé doby, do války třeba a tak dále, prostě si za to stěžuje. Že to je mravní necitlivost, protože nikdo nemá právo narodit se do správného nějakého okolí a prostředí, které si vybere. Vždyť se prostě vždycky někam narodí a musí to vzít jako hotovou věc, musí to akceptovat, ale ne proto, aby se s tím smířoval nebo dokonce aby se tím nechal řídit, ovlivnit. Nýbrž každý v tom prostředí, v tom okolí, do kterého se narodí a v kterém vyrůstá, tam má prokázat, že ať je to jakkoliv špatné prostředí, vždycky na začátku musel něco přijímat a přijímat to na dluh a on to musí splatit.

Jestliže se narodí v podmínkách, které nejsou příliš velké, to znamená, že má dluh menší a musí... já to teď vykládám, to není přesně to, co Patočka říkal, to byl jenom interview, v roce třiašedesátém to vyšlo v *Literárních*. Když se někdo narodí ve velmi příznivých podmínkách, tak tedy samozřejmě také nároky na něho jsou větší a on ten dluh, který na sebe musel vzít, ten musí splácet daleko náročněji, samozřejmě je to větší dluh. Tedy tady vidíte, že jaksi ten ohled na ty druhé vždycky je nějak zakalkulován. To je dobře myšlenka evangelií, že? My známe z evangelií, že Ježíš upozorňuje právě na ty okolnosti, které jsou nezbytné k tomu, abychom posuzovali třeba něčí činy. On srovnává někoho, jako ty farizeje, kteří dávají ty desátky a všechno pečlivě měří, dokonce mátu a kmín a já nevím co všechno a dávají to na to, a teď to

je na jedné straně, že prostě někdo dává, nebo boháč dává, on dává jenom část toho, co má. Ale ta chudá vdova, která ztratila i ten poslední peníz, který nějak dohledá, a teď ho najde, tak teď svolá sousedky, aby se radovaly s ním, že ten peníz najde. A řekněme, a on ho dá na nějaký bohubilý cíl. No tak samozřejmě zatímco ten boháč dá jenom část toho, co mu patří, tak ta chudá žena ten jedinej peníz, kterej ztratila, když dá, tak ona dá všechno své. A má to vlastně větší hodnotu. Tady na tom je vidět, jak Ježíš měl neobyčejný smysl sám a nás vede k tomu, abychom měli smysl k tomu, abychom nikdy neposuzovali příklad sám o sobě, nýbrž vždycky v kontextu, že? Ten kontext je důležitý. Ten je nejdůležitější. Dokonce někdy je tak důležitý, že ani ten pravý kontext nesmíme o něm vědět. To je taková zvláštní věc, že když Ježíš říká: „Cokoli jste jednomu z bratří mých nejmenších učinili nebo neučinili, mně jste učinili nebo neučinili,“ a předpokládá se, že tito, co učinili něco někomu z bratří nejmenších, tak nevěděli, že to je započítáno za službu Pánu samotnému. Kdyby to věděli a dělali to kvůli tomu, tak se jim to odečte. Tady je vidět, že do toho kontextu patří také ten úmysl, ale není to zas jenom úmysl. Pouhý úmysl sám o sobě není důležitý. Ježíš je velmi vyvážen. Syn, který má jít něco dělat, řekne: „Nepůjdu,“ pak si to rozmyslel v sobě a šel. Ten druhý řekl: „Ano, ano, ovšem samozřejmě,“ a vykašlal se na to. Zas úmysl v tu chvíli nestačí. Jde o to, co kdo udělá.

Tedy je to velmi komplikované a vždycky ten kontext je důležitý. Proto ne nesoudit ve smyslu „nesudte“. To neznamena nesudte vůbec. Nesudte blbě. Soudit musí každý. Soudit musí každý. Ale nesudte nezrale, předběžně, bez znalosti věcí, bez znalosti kontextu. To je právě ta chyba. Je potřeba vědět, v jakém kontextu se co stalo, a vzhledem k tomu kontextu se nějakým způsobem snažit ohodnotit, což ještě neznamena, že vždycky máme pravdu, že se můžeme také mýlit. Ta opatrnost tam vždycky musí být. A není pravda nesudte. Kdybychom nesoudili, tak pak bychom se chovali jako tupci. Stále všechno se musí a také lidé se musejí posuzovat. Prosím vás, jak se chcete vdávat a ženit a neposuzovat, koho si berete? To je prostě nesmysl. Když udělá někdo chybu, tak to nedopadne nejlíp. Je potřeba posuzovat, samozřejmě že ano. Jde o to nezrale a bez dostatečných znalostí kontextu soudit, dělat ze sebe soudce. To musíme rozlišovat.

No a teď tedy zpět k té hlavní otázce. Vztah života a smrti je zaprvé v tom, že smrt je závislá na životě. Není dřív smrt než život, nýbrž tam, kde není žádný život, tam nemá smrt co pohledávat. Tam se prostě nemůže vyskytnout. Smrt má šanci teprve tam, kde je život. Čili život je *primární*. Smrt je teprve *sekundární*. Smrt je to, co na první pohled ohrožuje život, jenže to už dávno neplatí. Život si zapráhl smrt do svého kočáru, do svého vozu.

--- (s2_cleaned.flac) ---

Hejdánek: O *transcendenci*. Život, který zůstává jen sám sebou, není žádný život. To je zase v evangeliu zrno, které zůstane samo, nepřinese žádný užitek. Teprve když uhyne, tak přinese užitek. A najednou vidíte, že tam o zrnu, to jest o přírodě, dokonce vegetativní, to jest o rostlině, se mluví v těchto termínech.

Ono to má tedy smysl ten, že se ukazuje, že právě Ježíšova smrt na kříži má ten oživující účinek, jistě. Ale příklad, na kterém se to uvádí, je z říše živočišné a rostlinné, v tomto případě rostlinné, ale jinde se ukazuje zase na živočišné. Mnoho Ježíšových parabol, přirovnání, pracuje s bytostmi živými, ať už s lidmi polními nebo ptáky nebeskými nebo hořčičným semenem a stromem, který z toho vyrostě, a tak dále. Hruší, která se vytrhne sama i ze země a vrhne se do moře, a tak dále. To všechno je velmi důležité, jak se to přebírá.

Nikde tam nejsou paraboly, které se týkají neživých věcí, a když tak jen ve smyslu jakési podpůrné funkce, jako ta skála, na které se má postavit dům, a nikoliv na písku. To je prostě: nebuďte jako skála. To se říká, je to trošku hra s tím jménem Petrovým, ale vlastně i kdyby někdo skutečně byl tou, jak jsem tady myslím říkal, kdyby měl někdo být tak nehnulý jako skála, tak v žádném případě to učedník Ježíšův nemůže být. Neboť Ježíš sám o sobě říká, že dělá. Skála nic nedělá. Já dělám, otec můj až dosavad dělá, a také já dělám. Skála nic nedělá. Ta stojí a dřepí tam někde a prostě můžete na ní postavit dům, ale jí je to jedno. Ledaže je to nějaká divná skála, rozpadne se pod tím domem, ale fakticky to není příklad, který by k

něčemu vedl, nebo je to jenom část něčeho, je to *aspekt*. Jinak ty paraboly, ty přirovnání Ježíšova se týkají živáčků.

A nyní zase ještě zpátky. Jestliže život k tomu, aby se dostal na vyšší úrovni, ať už cestou nebo způsobem těch jednotlivých kroků, postupně výš, anebo tím radikálním nějakým vykročením na jinou rovinu, on k tomu potřebuje smrt. On potřebuje, aby všechny ty nepovedené případy byly odklizeny z cesty. A to je myšlenka přirozeného vývoje reinterpretovaná v trochu po mém soudu přijatelnější formě. Myšlenka Darwinova je vadná nikoliv tím, že se mluví o přirozeném výběru, nýbrž že to, co se vybírá, vzniklo nahodile. Tam je ta chyba. Samozřejmě ten přirozený výběr je v pořádku, skutečně když někdo je nevykonný, ačkoliv v přírodě také vidíme, ten lenochod je velmi nevykonný, kupodivu přežil dlouho. Je otázka, jak daleko ještě přežije, také divné je třeba, že přežila koala, i když je zas na vyhynutí už, protože to je takový tvor, který žere jenom jednu věc. To je přísně vzato, ona je závislá na blahovičnicích, na blahovičnickovém listí, na eukalyptu. A tam, kde není, nebo když to vypálí, tak prostě ona nic jiného nežere, prostě chcípne radši. To je jakási neschopnost, životní neschopnost. Nám se strašně ta koala líbí, ale fakticky to je, aby se pro ni dělaly nějaké rezervace. Perspektivní jsou živočichové, kteří jsou ochotni změnit způsob, druh potravy, způsob života, přizpůsobit se.

A teď co to je přizpůsobení. To je další věc, další omyl v *darwinismu* nebo vůbec v těch vývojových teoriích, že se mluví o tom, že vlastně rozhodující silou vývoje je proměna okolí, proměna okolností, a vyhrává ten, kdo se spíše přizpůsobí. To je jaksi ideologie oportunismu. Přece nikdo neříká, že stálým přizpůsobováním se z kamene zrodil život a ze života, ze stonožek, vyrostli mamuti a tak dále. Pouhým přizpůsobováním, to je přece *nonsense*. To když se na to podíváte v celku na tu myšlenku, tak je to prostě nesmysl. Ted' v posledním čísle, v lednovém snad čísle *Scientific American* je článek, zase je to stará veteš, už se to mnohokrát probíralo. Já to znám ještě jako středoškolský student a to ještě ze zpráv o nějakých publikacích z doby mezi válkami. Ted' tam zase znovu, že vlastně život, živý organismus, že je jenom taková šaráda genů a chromozomů a vůbec genetických informací, které chudinky chtějí samy sebe zachovat. A že neumějí to jinak udělat, než že vždycky vyrobí takovéto tělo, a ono to namnoží a pak už to zas může umřít klidně, jako až zas tady je něco dalšího, ale to by nevydrželo, takže zase se to musí... že to je způsob, jak ten *genofond* určitého typu zachovává sám sebe. Úplná bláznivá teorie, samozřejmě bláznivá. Protože kdyby tomu bylo tak, tak proč by ten *genofond* prodělával změny, které po já nevím kolika milionech, stamiliónech, miliardách let dospějí z nějakého jednoduchého systému genetických informací k nějakému nesmírně složitému? Vždyť oni se ani nezachovají, oni se mění. My dneska tady vůbec například nemáme celou řadu genetických informací o vyhynulých zvířatech nebo rostlinách a tak dále. To je nesmysl prostě vykládat to jenom, že se to nepovedlo a jinak by byly pořád stejné. Vždyť oni nejsou pořád stejné, tam pořád se něco děje. Zase je to nepřipustné zjednodušení, filosoficky absurdní, i když to někdo chce vykládat a použít toho jako metodu, je to přípustné, nesmí z toho ale dělat závěry obecné. Tedy zase, nejde o nějaký přirozený výběr díky okolnostem, nýbrž jde o to, že tady smrt zasahuje a že smrt zasáhne nejpravděpodobněji nebo nejdříve tam, kde nedochází k dostatečně rychlé proměně. Ta proměna nemusí spočívat jenom vždycky v přizpůsobení, to je zase další zjednodušení, nýbrž ta proměna může spočívat v něčem jiném. Nemůže nikdo vyložit, že třeba ten vynález placenty, o kterém jsem se před chvílí zmínil, že je nějakým přizpůsobením nějakým podmínkám. To je blbost, to je naprostý *nonsense* nebo že motýli mají tak krásné barvy, že orchideje se rozvinuly do takových nespočetných forem, že jenom druhů orchidejí je víc, než je všech druhů ostatních rostlin dohromady snad... Kde se najednou bere tahle tendence ke kráse, k barvám, když zároveň víme, že se dá přežít, i když ten květ není prakticky vidět? Jak je to možné? Všechny tyhle generalizace jsou falešné, jsou plodem nějakého zvláštního deviovaného způsobu myšlení, který chce všechno redukovat a má velkou radost, když říká to, co říkal Démokritos, že všechno je pouhé zdání, ve skutečnosti jenom atomy a prázdno. Posedlost tímhle redukcionismem je jedno z nebezpečí věd a také z nebezpečí některých druhů filosofií. Není tomu tak. Zase zpátky k smrti. Smrt nemůžeme vtěsnat do nějakého jednotného nebo jednoduchého principu nebo fenoménu. Smrt je něco daleko komplikovanějšího, protože vždycky patří k životu a život je

komplikovaný. Smrt není jenom zakončení života, nýbrž smrt je také vždycky nějakým způsobem uvádění do života něčeho. Tak jako konec málokdy je skutečným koncem, nýbrž vždycky konec, víte v historii třeba, ale to platí i v té nehistorii, předhistorii biologické. Ono to trochu připomíná také nějakou historii, jsou to spíš děje a ne dějiny, ale taky se tam něco děje. V lidské historii neznáme v pravém slova smyslu konce. Třeba středověk končil strašlivě dlouho. Jako kdyby čekal na ránu z milosti. A ta musela dříve nebo později přijít. Konec končí strašně dlouho, není schopen skončit, jako kdyby se nedostávalo schopnosti to zakončit, jako někteří skladatelé neumějí skončit a už čtyři minuty to končí a furt ještě to není ono. A teprve když se objeví něco nového, tak je definitivně konec s tím starým. Není to tak, že to nové se objevuje z ničeho nic, když to staré skončilo, nýbrž to staré ani nemůže skončit, dokud se neobjevuje něco nového. Takže zase je to provázáno a také v případě života a smrti je tam něco provázáno. Smrt, a teď nemluvím o násilné a mimořádné smrti, ale smrt nemohla dost dobře nastat, kdyby nepřišlo něco nového. Smrt s tím počítá, že přijde s něčím novým, a nejenom život počítá se smrtí. Patří to k sobě, život a smrt patří k sobě. Smrt tady není od toho, abychom se jí děsili, nýbrž naopak, abychom vzali vážně, že to je důležité opatření, důležitý příspěvek do stvoření a má pozitivní roli. Že nám se zdá, že ne, to je proto, že máme falešnou optiku. A také proto, že k té smrti někdy dochází nelogicky, dochází k ní k nepravu nebo je předčasná, tak se nám zdá každá smrt jako cosi negativního. Negativnost není ve smrti, nýbrž v tom, že životu není dopřáno, aby udělal, co je jeho, ale život má povinnost také zemřít. Patří to k tomu, je to vrácení dluhu. A pokud jde o ten dluh, samozřejmě veškerý život, a čím vyšší, tím je to pravdivější, veškerý život vždycky začíná tak, že musí získávat něco, co sám nemá. Semeno musí získávat nejrůznější ingredience, všelijaké sloučeniny z prostředí, kde je. Když zrno padne na skálu, zase tady máte další přírůstek, tak nevyroste. Nebo padne a je tam jenom mělko a vyschne to, tak vzejde a chcípne. Každý život potřebuje k sobě, aby se mohl stát životem, aby se mohl uplatnit jako život, aby mohl splnit to, co se očekává nebo to, co má, tak potřebuje něco kolem sebe. A to znamená, že si musí vypůjčit. To musí zase vracet, to patří k tomu. To platí jak na úrovni biologické, tak zejména na úrovni dějinné, na úrovni morální. Každý z nás si jako novorozenec a potom malé dítě stále vypůjčoval, žil na úvěr, mnozí z nás žijí na úvěr celý život. A mravní vada, dalo by se říct dokonce anglickým slovem *moral insanity*, spočívá v tom, že člověk to přijímá jako samozřejmost a nemá dojem, že by to měl vracet. Zase k té smrti: smrt znamená vracet. Život je něco, co je celé na dluh, co je propůjčeno. To není nic samozřejmého. Musíme si uvědomit, že každý z nás se nemusel vůbec narodit, nemusel žít, nemusel být. Všechno, co jsme, nejen co máme, je hříbna, která nám je svěřena a my ji přinejmenším musíme vracet. U člověka se předpokládá, že udělá něco lepšího než vracet, že vrátí víc, než dostal, že splatí i s úroky. Zase je to z evangelia. Úroky jsou důležitá věc. Když někdo dostane jednu hříbnu a zakopá ji, tak je pokárán. Když dostane dvě, musí vydělat jiné dvě, když dostane pět, musí vydělat jiných pět. I ten výdělek, ta investice musí něco přinést no a to je právě ten způsob toho kroku vpřed, který ale je krokem výš, to znamená, že místo pěti hříben deset hříben. To je vlastně ne pouhé přežívání, když přinese to nějaké plody navíc. Takhle žijí všechny pořádné jabloně a hrušně a tak dále, že každý rok přinášejí ovoce. To je *transgrese*. To není jenom, to není jenom *transience* nebo *trans-evoluce*. To by znamenalo jenom, že ten strom přežívá. Každý strom přináší něco a nemusí to být hruška nebo švestka nebo něco takového, může to být také jenom pro ptáky, může to být jenom pro květ, že je krásný, a vždycky to přináší něco dalšího. Ale pro člověka platí, že to musí být něco víc než jenom něco dalšího, že to především je určeno těm druhým a že to, co dělají ty druzí, je určeno nám, že jsme navzájem svými dlužníky a zejména všichni dohromady jsme dlužníky těm, kteří se nikdy nenarodili nebo narodili se a velmi brzo umřeli a tak dále. Prostě my musíme s tím počítat nějakým způsobem, vědět, že my máme to velké privilegium a že samozřejmě musíme na to také něco dát. Čili když mluvíme o smrti, prosím vás, nedělejte si z toho, což faráři dělají velmi rádi, nedělejte si z toho takový obušek s pytlek ven, když někdo je zpuřný, tak mu začít hrozit smrtí: „Však ty přilezeš, že? No, až ti bude zle, tak se ukáže,“ a tak dále. Prostě smrt není od tohohle, smrt je cosi neobyčejně pozitivního a my nesmíme v lidech pěstovat hrůzu ze smrti. To je

naprostý nesmysl, zejména jako křesťané ne.

Jak to vypadá časově?

Jiný hlas: Už pět minut přes.

Hejdánek: Tak já jsem bohužel na to zapomněl, dneska váš kolega mě připomněl teprve ráno, že jsem tu smrt, tak jsem to tak bez přípravy říkal. Já jsem někdy o tom také už mluvil mnohokrát, ale nebyl jsem schopen si to trochu připravit, aby to dalo větší smysl. Takže se omlouvám, nebylo to nejlepší, ale pokud budete mít námitky a tak dále, tak prosím, připravte si je přes prázdniny a můžeme se k tomu ještě někdy vrátit.